

Корнієнко Михайло Васильович,
перший проректор Дніпровського
гуманітарного університету, доктор
юридичних наук, професор

СТРАТЕГІЯ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Анотація. Розкривається зміст стратегії боротьби зі злочинністю, її складові : аналіз злочинності, визначення цілей та пріоритетних задач, планування заходів по боротьбі зі злочинністю, координація та оцінка ефективності.

Ключові слова: злочинність, аналіз, мета, планування, ефективність.

Summary. The content of the strategy to combat crime, its components: analysis of crime, definition of goals and priorities, planning of measures to combat crime, coordination and evaluation of effectiveness.

Keywords: crime, analysis, purpose, planning, efficiency.

Стратегія боротьби зі злочинністю – це визначення державою на підставі оцінок кримінологічної ситуації, прогнозу та рекомендацій комплексу правових, організаційних та інших заходів, спрямованих на протидію правопорушенням.

Насамперед, стратегія здебільшого формулюється і розробляється вищим керівництвом, але її реалізація передбачає участь усіх рівнів управління.

В теорії управління під поняттям стратегії розуміються способи досягнення цілей, а в кримінології зміст стратегії близький до її військового розуміння. Однак стратегія боротьби із злочинністю виступає не тільки як мистецтво ведення цієї боротьби, але і як основний елемент відповідного управління. Стратегія боротьби із злочинністю визначається соціальною політикою і відповідає політиці боротьби зі злочинністю [1]. «Політика, яка орієнтує різні сили держави і суспільства на боротьбу зі злочинністю на комплексній основі, розробляє на базі співробітництва соціологів і юристів, економістів і управлінців, представників інших галузей знання програми широкого профілю і визначає відповідні стратегічні напрямки». Саме тому, відповідно політики і стратегії слід розробити «теоретичну схему», або, «модель» механізму соціально-правового впливу на злочинність. Вона повинна формувати організаційні (управлінські) початки боротьби зі злочинністю [2].

Побічно спираючись при цьому на теорію вічності злочинності, ми стали констатувати необхідність не стільки боротьби, скільки контролю над злочинністю, протидії, протистояння їй. Закономірним підсумком подібної «стратегії» стала спостережувана сьогодні активна криміналізація суспільства. Тому «щоб не допустити цього надалі, необхідні комплексні і невідкладні заходи щодо вдосконалення всього механізму саме боротьби, а не просто контролю за злочинністю» [3].

Слід погодитись з тим, що цей механізм повинен поєднувати в собі як заходи державного впливу на кримінальні процеси, так і більш активне залучення в цю боротьбу свідомої частини населення. Стратегія боротьби зі злочинністю повинна формуватися не тільки на прогнозуванні кримінальної ситуації в країні, а й враховувати реальні перспективи організаційного (управлінського), правового (законодавчого) і ресурсного забезпечення реалізації як короткострокових, так і довгострокових планів

Основний напрямок діяльності по боротьбі із злочинністю – це запобігання та зниження рівня злочинів, ступінь суспільної небезпеки яких досить висока.

Стратегічними напрямками в плані практичної активізації боротьби з такими злочинами для правоохоронної системи країни повинні бути посилення протидії організованій та кримінально-професійній злочинності, економічній злочинності та корупції, запобігання діянь проти особи і власності, пов'язані з небезпечними для суспільства посяганнями. Особливого значення набуває боротьба з великими системними утвореннями у злочинній сфері, а саме екстремістське співтовариство, яке найчастіше пов'язане з тероризмом, корупцією, кримінальною економікою і злочинним професіоналізмом. Практичну значимість набуває оперативно-розшукова діяльність, розвідувальна робота в «кримінальному підпіллі». Головне – це отримання за допомогою оперативно-розшукових засобів і методів стратегічної інформації щодо великих злочинних структур, мережових злочинних формувань, екстремістських спільнот, про корумпованість державного апарату і ступеня надання підтримки кримінальним елементам.

Стратегія боротьби із злочинністю – це мистецтво управління процесами боротьби зі злочинністю, що базується на науково обґрунтованих короткострокових і довгострокових кримінологічних прогнозах.

Як показують прогнози МВС України, передбачене кількісне зростання злочинів з підвищеним ступенем суспільної небезпеки. Це, також за прогнозами МВС України, може відбутися за рахунок більш організованих і кваліфікованих форм вчинення, розширення масштабів корумпованості, зрощування держапарату з кримінальним світом. Прогностична оцінка, що дається МВС України, зводиться до того, що реальних позитивних змін не відбудеться в сферах організованої злочинності, кримінальної економіки і злочинного професіоналізму. Щоб не допустити всього цього необхідна така політика, яка сприяла б «руйнуванню» несприятливих кримінологічних прогнозів і поряд з цим формулюванню раціональних шляхів розвитку практики боротьби зі злочинністю. Такою є політика боротьби із злочинністю.

Таку політику вчені трактують по-різному, називаючи її головним чином кримінальною політикою. Кримінальна політика яка реалізується в межах застосування як спеціальних заходів (кримінально-

правових, кримінологічних, кримінально-процесуальних, криміналістичних, оперативно-розшукових, кримінально-виконавчих), так і заходів громадського характеру, економічного, психологічного т.і.

Стратегія боротьби зі злочинністю у широкому розумінні включає у себе два основних аспекти: кримінально-правовий, який полягає у виявленні, розкритті, розслідуванні злочинів, притягненні винних осіб до встановленої законом відповідальності; та кримінологічний, який охоплює вивчення злочинності, її причин, вжиття заходів з їх усунення чи нейтралізації.

Крім того, стратегія боротьби зі злочинністю передбачає: аналіз злочинності, визначення цілей та пріоритетних задач, планування заходів по боротьбі зі злочинністю, координацію та оцінку ефективності.

Аналіз злочинності представляє собою єдність пізнання та оцінки. У процесі пізнання дослідник отримує фактичні дані про злочинність, наче її «фотографію». Оцінка передбачає співвіднесення отриманих статистичних даних із низкою інших даних з метою розробки необхідних управлінських рішень.

Аналіз злочинності може здійснюватись у масштабах країни, в рамках областей, районів, мікрорайонів. Доцільними з практичної точки зору є аналізи: окремих видів злочинів; злочинів, які вчиняються у різних сферах життєдіяльності; злочинів, скоєних неповнолітніми тощо.

У тісному зв'язку з аналізом злочинності, його продовженням є постановка мети. Вона має важливе значення для будь-якого виду діяльності. Не є винятком у цьому сенсі боротьба зі злочинністю, яка представляє собою різновид соціально-правової діяльності. Значення даного управлінського акта у сфері боротьби зі злочинністю полягає в тому, що правильно сформульовані цілі визначають основні напрямки боротьби зі злочинністю, виступають як фактор, який мобілізує, служать критерієм оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю.

Керуючись вищевикладеним, доцільно формулювати головну мету боротьби зі злочинністю, враховуючи розвиток нашого суспільства на сучасному етапі. Відомо, що в радянський період в якості головної мети боротьби зі злочинністю висувалась повна її ліквідація на основі усунення причин та умов, що породжують злочинність.

Виходячи з того, що злочинність – продукт суспільства, наслідок об'єктивно існуючих у ньому суперечностей, така мета-задача є нереальною. Суспільство, яким би досконалим воно не було, змушено зносити існування злочинності як неминучого зла. Але воно в змозі контролювати та стримувати злочинність, переборювати її найбільш руйнівні тенденції, захищати громадян та суспільні інтереси від злочинних посягань. На певних етапах свого розвитку суспільство може ставити своїм завданням скорочення окремих видів злочинів і навіть злочинності в цілому [4].

У цей час, враховуючи фактичний стан економіки, соціальної, правової та інших сфер життєдіяльності, у яких коріняться причини та умови злочинності, висувати як головну мету боротьби зі злочинністю повсюдне її скорочення – було б неправильно. Уявляється, що на сучасному етапі головною метою боротьби зі злочинністю у нашій країні є стабілізація кримінальної ситуації з тим, щоб у недалекому майбутньому поставити задачу скорочення злочинності на всій території України.

Поряд із тим, в окремих регіонах України скорочення окремих видів злочинів і навіть злочинності в цілому може висуватися як практична мета вже сьогодні.

Поруч з поняттям «мета» у сфері боротьби зі злочинністю необхідно використовувати поняття «задача», під якою розуміється те, що треба зробити для досягнення мети.

Особлива роль в організації боротьби зі злочинністю належить плануванню заходів, спрямованих на стримування злочинів, послаблення й нейтралізацію факторів, що їх обумовлюють. План є дієвим засобом управління, тому що він дозволяє: а) зосередити зусилля учасників боротьби зі злочинністю на вирішенні пріоритетних задач; б) забезпечити ефективне використання людських, матеріальних та інших ресурсів; в) скоординувати роботу структурних підрозділів усередині одного правоохоронного органу та забезпечити взаємодію різних органів; г) забезпечити необхідні умови для здійснення контролю і самоконтролю у сфері боротьби зі злочинністю.

Найбільш значним досвідом планування боротьби зі злочинністю в Україні є те, що з 1993 року приймалися «комплексні державні програми боротьби зі злочинністю». І хоча практична реалізація таких програм з різних причин не була такою ж успішною, сам факт її розробки заслуговує на позитивну оцінку. Тим більше, що дані Програми мали комплексний характер у боротьбі зі злочинністю, що об'єднувало зусилля різних міністерств, відомств та установ. Остання Програма була прийнята на 2011–2016 роки.

Важливе значення у розглянутому аспекті мають програми боротьби зі злочинністю, затверджені Президентом України, які, як свідчить практика, можуть бути предметно-цільовими та загальними.

Предметно-цільові плани охоплюють заходи, спрямовані на попередження окремих видів та груп однорідних злочинів. Прикладом такого виду планування є Державна програма щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 265

В даний час в Україні розроблено лише проект «Комплексної програми профілактики злочинності на 2016–2021 роки».

У тісному зв'язку із загальнодержавним та регіональним плануванням знаходиться так зване відомче планування боротьби зі

злочинністю. Мова йде про складання планів боротьби зі злочинністю й іншими правопорушеннями у сфері діяльності правоохоронних органів.

Важливою функцією управління боротьбою зі злочинністю є контроль.

Контроль за станом боротьби зі злочинністю часто ототожнюється із перевіркою, однак перевірка лише складова частина контролю. Поруч із перевітками для забезпечення контролю за станом боротьби зі злочинністю використовуються статистичні звіти правоохоронних органів щодо виконаної роботи по боротьбі зі злочинністю, заслуховування звітів на засіданнях колегій та координаційних нарадах керівників органів, спецповідомлення та інші форми.

Важливу роль в організації боротьби зі злочинністю відіграє координація. У юридичній літературі термін «координація» використовується тоді, коли мова йде про спільну та взаємоузгоджену діяльність різних органів та відомств, які беруть участь у боротьбі зі злочинами та іншими правопорушеннями. Значення координації дій правоохоронних органів полягає в тому, що вона дозволяє об'єднати їх зусилля у боротьбі зі злочинністю і на цій основі досягти більших результатів з меншими витратами часу й сил. Координація сприяє створенню єдиного фронту боротьби зі злочинами, що є необхідною передумовою успіху в цій справі [4].

Боротьба зі злочинністю, як будь-яка інша соціальна діяльність, може бути ефективною та неефективною. Ефективна боротьба призводить до здійснення поставлених цілей, неефективна тягне за собою лише витрати матеріальних та інших ресурсів і не приносить очікуваного результату. Тому у практичному плані дуже важливо володіти методикою вимірювання ефективності певної конкретної діяльності по боротьбі зі злочинністю.

Практична можливість виміряти ефективність діяльності по боротьбі зі злочинністю напряму залежить від того, наскільки правильно, науково обгрунтовані цілі-задачі у цій сфері. Завищені цілі-задачі роблять неможливим для учасників боротьби зі злочинністю отримати позитивну оцінку своєї роботи, а занижені цілі-задачі, навпаки, дозволяють посередню роботу оцінити як високоефективну.

Система оцінки боротьби зі злочинністю має бути різною. У протидії злочинності беруть участь різні правоохоронні органи, які поруч із загальними мають і специфічні задачі, які вирішують притаманними лише їм засобами.

Тому завдання сучасних правоохоронних органів полягає в постійному пошуку критеріїв та показників ефективності протидії злочинності.

Список використаних джерел

1. Долгова А.І. Проблеми розробки стратегії боротьби зі злочинністю. В кн.: Злочинність: стратегія боротьби. М., 1997. С. 196

2. Бородін С.В. Боротьба із злочинністю: теоретична модель комплексної програми. М., 1990. С. 15.

3. Колесніков В.І. Злочинність в Росії та стратегія боротьби з нею. В кн.: Злочинність: стратегія боротьби. М., 1997. С. 21–22.

4. Давиденко Л.М. Організаційні засади боротьби зі злочинністю. – Вісник Харківського нац. ун-ту внутрішніх справ. – 2002. вип. спец. вип. С. 94–98.

Костицький Михайло Васильович,

доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) НАПрН України, член-кореспондент НАПН України;

Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГІЇ КРИМІНОЛОГІЇ

Анотація. Автори аналізують специфіку і рівень методології в кримінологічній науці. Коротко оцінюється доробок вчених-кримінологів НАВС, зокрема, академіка А. Закалюка. Автори висловлюють міркування про наявність схоластики і догматики в сучасній юридичній науці, їхню частково позитивну роль у підготовці фахівців, але негативну роль у розвитку теоретичного знання, вказують можливі шляхи переборювання цих явищ

Ключові слова: методологія, кримінологія, методологічні підходи, «вертикальна» і «горизонтальна» модель методологій, методика, метод, схоластика, догматика, методологія, нормативізм, тлумачення, зміна теорій і методологій.

Summary. The authors analyze the specifics and level of methodology in criminology. The work of criminologists of the National Academy of Sciences of Ukraine, in particular, Academician A. Zakalyuk, is briefly evaluated. The authors express their views on the existence of scholasticism and dogma in modern jurisprudence, their partly positive role in the training of specialists, but the negative role in the development of theoretical knowledge, indicate possible ways to overcome these phenomena.

Keywords: methodology, criminology, methodological approaches, «vertical» and «horizontal» model of methodologies, methodology, method, scholasticism, dogmatics, methodology, normativism, interpretation, change of theories and methodologies

1. Більше, як десятиліття тому нами була висловлена думка про те, що кожна наука (в першу чергу юридична) є повноцінною і структурно завершеною тоді, коли вона складається із п'яти блоків (підсистем):